

УДК: 311.172:616.831-005 (477)

А. А. Котвицька, І. О. Лобова

Національний фармацевтичний університет

ОЦІНКА ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОГО СТАНУ СУДИННО-МОЗКОВИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ

У статті досліджено статистичні показники поширеності, захворюваності, а також пов'язаної з ними смертності від цереброваскулярних захворювань в Україні за останні п'ять років. Також проведено аналіз показників інвалідності дорослого населення та населення працездатного віку з акцентом на судинно-мозкову патологію. Важливим аспектом роботи є визначення особливостей формування стану здоров'я населення на регіональному рівні. Визначені основні тенденції та шляхи попередження смертності населення внаслідок цереброваскулярної патології.

Ключові слова: цереброваскулярні захворювання, смертність, поширеність, захворюваність, інвалідність.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Охорона здоров'я населення є одним із пріоритетних напрямів державної політики, який спрямований на організацію якісної і доступної медичної допомоги з орієнтацією діяльності системи охорони здоров'я на попередження захворювань, забезпечення безпечного і сприятливого для здоров'я та життєдіяльності людини середовища. Тому вивчення медико-демографічних характеристик, тенденцій та закономірностей стану здоров'я населення та впливу на нього соціальних чинників, в тому числі на регіональному рівні, набуває важливого значення, враховуючи зростання показників захворюваності та смертності населення України останнім часом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різним аспектам епідеміологічної ситуації при цереброваскулярних приділяли значну увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Серед значних наукових публікацій можна виділити дослідження М.К. Хобзея, в якому наводяться результати досліджень епідеміологічних показників структури цереброваскулярних захворювань [8]; роботи українських учених Т.С. Міщенко та В.В. Маруніч – аналіз показників інвалідності при захворюваннях нервової системи [5, 9]. Проте досліджень епідеміологічних по-

казників цереброваскулярних захворювань відповідно до географічного розподілу областей в Україні не проводилося.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Негативна тенденція щодо епідеміологічної ситуації внаслідок судинно-мозкових захворювань залишається важливою проблемою у вітчизняній медичній практиці. У зв'язку з цим дослідження закономірностей стану здоров'я населення та впливу на нього соціальних чинників є актуальною проблемою.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження полягає в оцінці динаміки показників поширеності та захворюваності внаслідок цереброваскулярних захворювань, а також зумовленої ними смертності та інвалідності серед населення України та зокрема на регіональному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Головна мета державного управління системою охорони здоров'я – підвищення рівня здоров'я населення та задоволення його потреб у кваліфікованій якійсній медичній допомозі. Досягнення цієї мети значною мірою може бути реалізовано шляхом забезпечення результативності і доступності медичної та фармацевтичної допомоги, що є невід'ємними складовими ефективності системи охорони здоров'я, яка все

© А. А. Котвицька, І. О. Лобова, 2013

частіше і більше привертає увагу в державній політиці по відношенню до здоров'я населення [13]. Визначення якості медичної й фармацевтичної допомоги, пріоритетних напрямів профілактичної роботи лікаря та провізора базується на результатах своєчасного та статистично правильного епідеміологічного аналізу, зокрема вивчення показників захворюваності, поширеності, смертності та інвалідизації, з подальшим визначенням тенденцій, що спостерігаються та опрацюванням напрямків покращення стану щодо смертності та захворюваності.

Одним з найважливіших демографічних показників громадського здоров'я, який характеризує стан здоров'я населення з точки зору поширення найбільш тяжкої патології, є смертність, показник, який характеризує здоров'я населення з точки зору поширення найбільш тяжкої патології. Соціально-економічними наслідками передчасної смертності є не лише зменшення років потенційного життя та збільшення величини безповоротних втрат унаслідок смерті, а й значні економічні збитки. Причинами, що призводять до різкого підвищення захворюваності на цереброваскулярні захворювання (ЦВЗ) та смертності серед населення, достатньо часто є зміни в соціально-економічних відносинах, соціальному становищі різних прошарків суспільства, а також послаблення організаційних профілактичних заходів, поширення шкідливих звичок і нездорового способу життя.

За даними проведеного аналізу видно, що на сьогодні рівень смертності від ЦВЗ залишається на достатньо високому рівні (табл. 1).

Таблиця 1

ДИНАМІКА СМЕРТНОСТІ ВІД ЦВЗ В СТРУКТУРІ ЗАГАЛЬНОЇ СМЕРТНОСТІ В УКРАЇНІ (2007-2011 РР.)

Рік	Усього померлих (осіб)	У тому числі від ЦВЗ (осіб)	Питома вага (%)
2007	762 877	102 503	13,4
2008	754 460	103 073	13,7
2009	706 739	100 482	14,2
2010	698 235	103 732	14,9
2011	664 588	95 610	14,4

Порівнюючи загальні показники смертності населення України з показниками смертності від судинно-мозкових захворювань, слід звернути увагу на достатньо високий рівень смертності від ЦВЗ (табл. 1). Так, кількість померлих від ЦВЗ в абсолютних числах за період 2007 - 2011 рр. зменшилася на 6 893 випадки, але при цьому питома вага померлих у структурі загальної смертності зросла на 1 %. Найвищий показ-

ник смертності спостерігався у 2010 році й склав 103 732 особи (14,9 %), найнижчий – у 2011 році й склав 95 610 осіб [3,6, 7, 10,].

Також до переліку показників, які різносторонньо характеризують стан здоров'я населення і підлягають динамічному спостереженню та аналізу, відносяться:

- захворюваність, показник, який характеризує рівень вперше зареєстрованих захворювань;
- поширеність хвороб - характеризує рівень усіх зареєстрованих захворювань за календарний рік: гострих і хронічних (зареєстрованих при першому звертанні в поточному році, а виявлених як в поточному, так і в попередні роки);
- первинна інвалідність - вказує на кількість осіб, уперше визнаних інвалідами за календарний рік.

За офіційними даними статистики Міністерства охорони здоров'я України у 2011 році поширеність ЦВЗ становила 8 545,4 на 100 тис. населення. Необхідно зазначити, що характерною негативною ознакою останніх років є хоча й незначне (326,2 випадків на 100 тис. населення), все ж таки зростання показників поширеності ЦВЗ серед населення України (рис. 1).

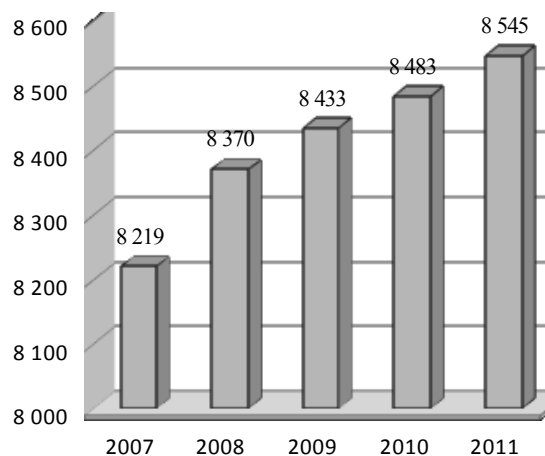

Рис. 1. Динаміка поширеності ЦВЗ на 100 тис. населення України

Разом з тим заслуговує на увагу той факт, що останніми роками в Україні спостерігається й позитивна тенденція до зниження рівня захворюваності на ЦВЗ (рис. 2).

Відповідно до даних щодо захворюваності на ЦВЗ, можна стверджувати, що вона носить хвилеподібний характер. Так, у 2008 р. відзначається її незначне зростання - 991,7 на 100 тис. населення проти 984,8 виявлене у 2007 р., а з 2009 р. спостерігається позитивна тенденція до її стабільного зменшення [1, 2].

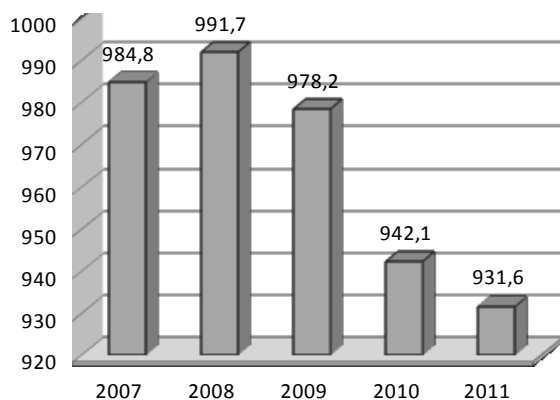

Рис. 2. Динаміка захворюваності на ЦВЗ на 100 тис. населення України

Таким чином, сучасний стан здоров'я населення на Україні відносно ЦВЗ в цілому відзначається сприятливою тенденцією до зниження показників первинної захворюваності населення.

Разом з тим, зростання поширеності ЦВЗ свідчить про те, що відбувається «накопичення» захворювань. Така тенденція загальної захворюваності відображає наявність «сприятливих» чинників – поліпшення якості життя хворих, у тому числі за рахунок поліпшення якості медичної допомоги.

З метою встановлення загальних тенденцій щодо судинно-мозкових захворювань у регіонах України, нами було проаналізовано статистичні дані показників захворюваності на ЦВЗ відповідно до географічного розподілу областей України (рис. 3) [11]. Области України розподілено на п'ять регіонів: Західний, Центральний, Північно-Східний, Південно-Східний та Південний.

За даними рис. 3 видно, що у 2011 р. найвищу в Україні захворюваність на ЦВЗ було зареєстровано в Південно-Східному (987,2 на 100 тис. населення), найнижчу – в Північно-Східному регіоні (789,9 на 100 тис. населення).

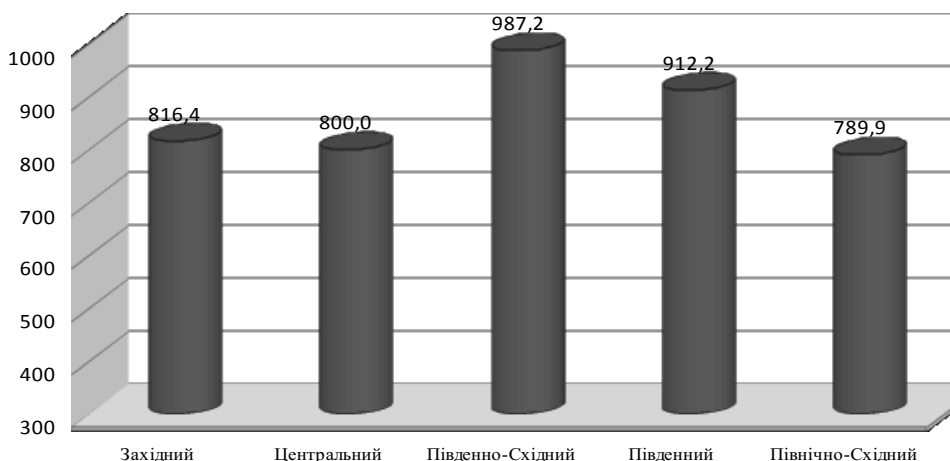

Рис. 3. Захворюваність на ЦВЗ серед населення регіонів України у 2011 р. (на 100 тис. населення)

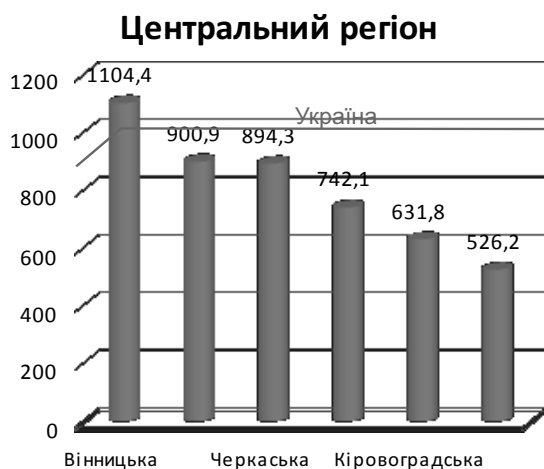

Рис. 4. Захворюваність на ЦВЗ у Центральному регіоні

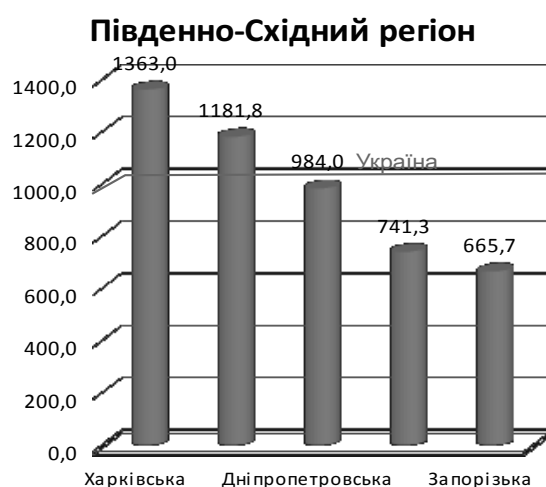

Рис. 5. Захворюваність на ЦВЗ у Південно-Східному регіоні

Рис. 6. Захворюваність на ЦВЗ у Південному регіоні

Рис. 7. Захворюваність на ЦВЗ у Північно-Східному регіоні

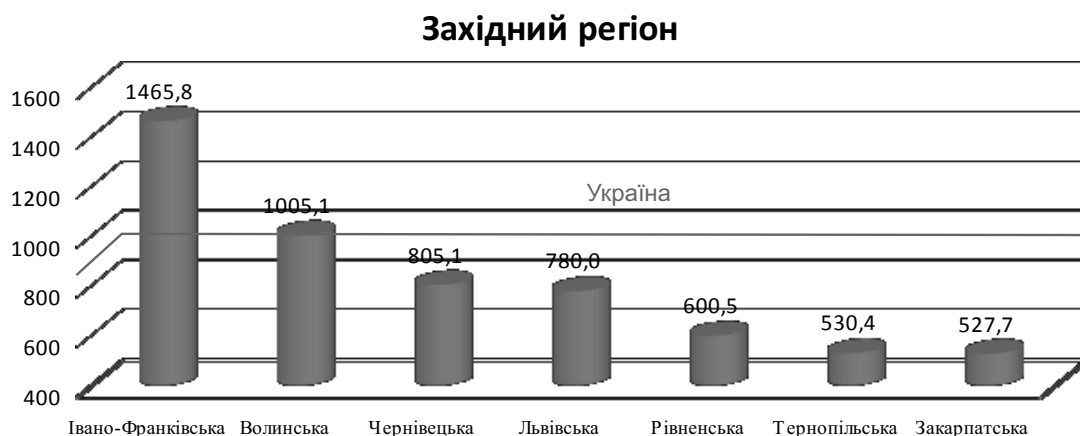

Рис. 8. Захворюваність на ЦВЗ у Західному регіоні (на 100 тис. нас.)

У розрізі областей України показники захворюваності на ЦВЗ за 2011 р. були представлені достатньо нерівномірно (рис. 4-8).

Як видно з представлених даних в межах одного географічного регіону спостерігається суттєва різниця у показниках захворюваності на ЦВЗ на 100 тис. населення. Така тенденція має місце практично у кожному з п'яти регіонів. Так, наприклад, до Центрального регіону входять області як з найнижчими (Житомирська – 526,2 на 100 тис. населення), так і з вищими за середньоукраїнський (Вінницька – 1104,4 на 100 тис. населення) показниками захворюваності.

Таким чином, дані проведеного аналізу захворюваності на ЦВЗ в областях України за 2011 р. не виявляють взаємозв'язку між кількістю вперше захворілих на ЦВЗ та певним географічним регіоном. Однак з метою встановлення та підтвердження достовірності даного твердження нами було здійснено ранжування областей за рівнем захворюваності на ЦВЗ. Умовно області

України було поділено на три групи: високого, середнього та умовно низького ризику розвитку. Визначення рангу кожної області здійснено за формулами [12]:

$$R_{y.p.} = P_{min} + \frac{P_{max} - P_{min}}{3} \quad (1)$$

$$R_{сер.p.} = P_{min} + 2x \frac{P_{max} - P_{min}}{3} \quad (2)$$

$$R_{вис.p.} = P_{min} + 3x \frac{P_{max} - P_{min}}{3} \quad (3)$$

де $R_{y.p.}$, $R_{сер.p.}$, $R_{вис.p.}$ – умовно низький, середній та високий ризику розвитку;

P_{max} – максимальне значення показника;

P_{min} – мінімальне значення показника.

За результатами здійсненого ранжування встановлено, що до регіону з високим ризиком належать Івано-Франківська, Волинська, Хар-

ківська, Донецька, Одеська області (від 1152,7 випадків на 100 тис. населення і вище).

В зону середнього ризику входять Хмельницька, Черкаська, Вінницька, Дніпропетровська, Херсонська, Чернігівська області (від 839,5 до 1152,6 випадків на 100 тис. населення).

Решта 14 областей формують регіон з умовно низьким ризиком захворюваності на ЦВЗ: Чернівецька, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Житомирська, Луганська, Запорізька, Миколаївська, АР Крим, Полтавська, Сумська (до 839,4 випадки на 100 тис. населення). У структурі групи високого ризику преважують області Західного регіону (Івано-Франківська, Волинська), а також Південно-Східного регіону (Харківська, Донецька).

Особливу стурбованість медичної та фармацевтичної спільноти України викликає те, що серед багатьох причин первинної інвалідності, однією з головних є судинно-мозкові захворювання таких груп населення як дорослі та працездатного віку. Так, у 78 % випадках ЦВЗ призводять до розвитку інвалідності та значно погіршують якість життя хворих. Високі рівні інвалідизації, особливо серед працездатного населення, призводять до зниження трудового потенціалу країни, зумовлюють великі витрати на соціальне утримання інвалідів, їх працевлаштування, лікування та реабілітацію. Однак, необхідно зазначити, що незважаючи на зростаючу поширеність ЦВЗ в Україні, поширеність первинної інвалідності внаслідок цереброваскулярної патології за останні п'ять років поступово зменшувалась (табл. 2).

Таблиця 2

ПОКАЗНИКИ ПЕРВИННОЇ ІНВАЛІДНОСТІ ДОРΟΣЛОГО ТА ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ ВНАСЛІДОК ЦВЗ

Показник первинної інвалідності	Рік				
	2007	2008	2009	2010	2011
Первинна інвалідність дорослого населення (на 10 тис. осіб)	5,9	4,9	4,6	4,7	4,8
Первинна інвалідність населення працездатного віку (на 10 тис. осіб)	4,2	4,1	4,1	4,0	4,2

Зазначена тенденція аналогічна також й для показника захворюваності на ЦВЗ. Серед захворювань, що призводять до інвалідності населення України, частка цереброваскулярної патології за 2007–2011 рр. становила 11,2 % – 10,1 % – 9,8 % – 10,0 % Ц 10,2 % для дорослого населення та 7,4 % – 7,5 % – 7,6 % – 7,8 % – 8,1 % для працездатного населення відповідно [4, 5, 9].

Показники первинної інвалідності дорослого населення внаслідок ЦВЗ свідчать про те, що в

цілому по країні з 2007 по 2010 роки ситуація стабілізувалася, але у 2011 р. відмічається приріст показника по відношенню до попереднього року на рівні 0,1 на 10 тис. осіб.

Аналогічну тенденцію демонструють й показники первинної інвалідності працездатного населення України внаслідок ЦВЗ за досліджуваний період. Так, у 2011 році відмічається приріст даного показника на 0,2 на 10 тис. осіб [4, 5, 9].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

До переліку основних показників, які різносторонньо характеризують стан здоров'я населення й підлягають динамічному спостереженню та аналізу відносяться: смертність, поширеність, захворюваність та інвалідність.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що протягом останніх років в Україні спостерігається тенденція до стабілізації смертності від ЦВЗ.

За досліджуваний період викликає занепокоєння збільшення показників поширеності ЦВЗ. Також однією з несприятливих тенденцій у країні визначене збільшення за останній рік показників первинної інвалідності дорослого та працездатного населення внаслідок ЦВЗ.

Незважаючи на те, що показники захворюваності на ЦВЗ в Україні є спадно-зростаючими, в цілому за останні п'ять років захворюваність серед населення зменшилась на 53,2 випадки на 100 тис. населення.

Необхідно зазначити, що на регіональному рівні показники захворюваності на ЦВЗ були представлені нерівномірно. Так, у 2011 р. найвищу в Україні захворюваність було зареєстровано в Південно-Східному, найнижчу – в Північно-Східному регіоні. За результатами ранжування областей України можна стверджувати, що у структурі групи високого ризику захворювання на ЦВЗ преважують області Західного регіону (Івано-Франківська, Волинська), а також Південно-Східного регіону (Харківська, Донецька). Значні коливання захворюваності між регіонами свідчать про пряму залежність від економічного добробуту та несприятливої екологічної ситуації.

Враховуючи тенденції, що мають місце на державному та регіональному рівнях, на нашу думку, основними напрямками вирішення проблеми попередження та лікування ЦВЗ є:

- забезпечення усіх областей України обладнаними відповідним чином спеціалізованими відділеннями для пацієнтів з ЦВЗ;
- підвищення рівня допомоги хворим на судинно-мозкові захворювання до рівня міжнародних стандартів;

- державної політики щодо упровадження здорового способу життя і створення в державі (регіоні) умов для її реалізації;
- раннє виявлення і усунення факторів ризику на популяційному рівні для попередження нових випадків і практичне втілення принципу профілактики захворювань.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Стан неврологічної служби України в 2009 році / М.П. Жданова, О.М. Зінченко, М.В. Голубчиков, Т.С. Міщенко // Статистично-аналітичний довідник. — Харків, 2010. — 32 с.
2. Зозуля Ю.П. Проблеми судинно-церебральної патології та шляхи їх вирішення / Ю.П. Зозуля, Т.С. Міщенко // Журн. НАМН України. — 2011. — №17 (1). — С. 19-25.
3. Котвіцька А.А. Дослідження соціально-епідеміологічних показників населення України внаслідок хвороб системи кровообігу на державному та регіональному рівнях / А.А. Котвіцька, І.О. Лобова // Вісник фармації. — 2012. - №4 (72). — С. 62 – 65.
4. Основні показники інвалідності та діяльності медико-соціальних експертних комісій України за 2008 рік: Аналітико-інформаційний довідник / В.В. Маруніч, А.В. Іпатов, Ю.І. Коробкін та ін. // За ред. В.М. Князевича. — Д.: Пороги, 2009. — 116 с.
5. Основні показники інвалідності та діяльності медико-соціальних експертних комісій України за 2010 рік: Аналітико-інформаційний довідник / В.В. Маруніч, А.В. Іпатов, Ю.І. Коробкін та ін. / За ред. І.М. Ємця. — Д.: Пороги, 2011. — 135 с.
6. Міщенко Т.С. Аналіз епідеміології цереброваскулярних хвороб в Україні // Судинні захворювання головного мозку. — 2010. — № 3. — С. 2-9.
7. Населення України за 2011 рік: Демографічний щорічник. — Київ, Державна служба статистики України, 2012. — 450 с.
8. Проблема патології нервової системи в Україні та стан вітчизняної неврологічної служби на межі десятиріччя / М.К. Хобзей, М.О. Зінченко, М.В. Голубчиков, Т.С. Міщенко // Здоров'я України. — 2010. — № 3 (14). — С. 3-4.
9. Хобзей Н.К., Мищенко Т.С., Голик В.А., Гондуленко Н.А. Особенности эпидемиологии инвалидности при заболеваниях нервной системы в Украине // Международный неврологический журнал. — 2011. — № 5 (43). — С. 4-8.
10. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідемічну ситуацію. 2010 рік: [монографія] / за ред. О.В. Аніщенко. — К., МОЗ України, 2011. — 461 с.
11. Медико-демографічна ситуація та основні показники медичної допомоги в регіональному аспекті: підсумки діяльності у 2011 році / за ред. Р.О. Моїсеєнко. — К.: МОЗ України, 2012. — 192 с.
12. Применение методов статистического анализа для изучения общественного здоровья и здравоохранения: Учебное пособие для практических занятий / Под ред. В.З. Кучеренко. — 2-е изд., стереотип. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2005. — 192 с.
13. Сучасний стан проблеми моніторингу функціонування системи охорони здоров'я в Україні та за кордоном / Г. М. Москалець, А. Л. Карлова, Н. В. Якутович та ін. // Міжгалузєва комплексна програма «Здоров'я нації» на 2002–2011 роки. — 2003. — С. 11–19.

УДК 311.172:616.831-005 (477)

А. А. Котвицкая, І. О. Лобова

ОЦЕНКА ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ СОСУДИСТО-МОЗГОВЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ И ПУТИ ЕГО УЛУЧШЕНИЯ

В статье исследованы статистические показатели распространенности, заболеваемости, а также связанной с ними смертности от цереброваскулярных заболеваний в Украине за последние пять лет. Также проведен анализ показателей инвалидности взрослого населения и населения трудоспособного возраста с акцентом на сосудисто-мозговую патологию. Важным аспектом работы является определение особенностей формирования состояния здоровья населения на региональном уровне. Определены основные тенденции и пути предупреждения смертности населения вследствие цереброваскулярной патологии.

Ключевые слова: цереброваскулярные заболевания, смертность, распространенность, заболеваемость, инвалидность.

UDC 311.172:616.831-005 (477)

A.A. Kotvitska, I.O. Lobova

ASSESSMENT OF THE EPIDEMIOLOGICAL SITUATION OF CEREBRAL VASCULAR DISEASES AMONG THE POPULATION OF UKRAINE AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

In the article has been investigated statistical prevalence, incidence and mortality from cerebrovascular diseases in Ukraine over the past five years. Also in the paper has been analyzed indicators of disability of the adult population and the working age population with emphasis on vascular cerebral pathology. An important aspect of the work is to determine the characteristics of the formation of public health at the regional level. The main trends and ways to prevent mortality due to cerebrovascular disease has been determined.

Key words: cerebrovascular disease, mortality, prevalence, morbidity, disability.

Адреса для листування:
61168, м. Харків, вул. Блюхера, 4
Кафедра соціальної фармації НФаУ
Тел. 0572 67-91-81
E-mail: socpharm@ukr.net

Надійшла до редакції:
22.02.2013